

ANSELM GRÜN

A bencés pedagógia koncepciója

Gondolatok a Szent Benedek regulája szerinti oktatásról

ABSZTRAKT

Köztudott, hogy már Szent Benedek is nevelt fiatalokat. Római családok bízták rá gyermekeiket, hogy nevelje őket. Ettől kezdve a nevelés a bencések számára olyan feladat, amely megfelel karizmájuknak. A középkorban a kolostori iskolák az oktatás és a nyugati kultúra bölcsői voltak. Ilyen szerepre ma már nincs igény. Ennek ellenére meg kell kérdeznünk magunktól, miért tartunk fenn ma kolostori iskolát, amikor napjainkra egyre erősebb a konkurenciaharc a diákokért.

KULCSSZAVAK: bencés oktatás, pedagógia, keresztény nevelés

A modern menedzsment azt kívánja a gazdasági vezetőtől, hogy mivel egy jó cégnek nem elegendő, hogy nyereségét növelje, és alkalmazottjait jól megfizesse, egyfajta filozófiát alakítson ki, hogy jó munkatársakat nyerjen meg. Ennek a filozófiának, hogy meggyőző legyen, el kell igazítania világnézetileg, és ökológiai érzékenységre, etikai alapelvekre s végül elvi, erkölcsi megalapozottságra is szüksége van. Mi, bencések kötelességünknek érezzük, hogy iskoláinknak olyan filozófiát adjunk, amely a hagyományunknak megfelel. Emellett nem elsősorban mi, szerzetesek fejlesztettük ki ezt a filozófiát, hanem világi munkatársaink. Kolostori iskolánkat olyan területnek tekintjük, ahová a keresztény világi tanárok elhozhatják és ahol megvalósíthatják eszméiket, elképzeléseiket. Rendünk ma nem gettó, és a bölcsesség sem a mi kiváltságunk. De tudunk olyan teret teremteni, ahol keresztény emberek a velünk folytatott párbeszéd során hagyományunk szellemiségét napjaink számára gyümölcsözővé tehetik.

Ma nem elég, ha egyszerűen azokat az iskolákat másoljuk, amelyek körülöttünk a diákokat toborozzák. Iskoláinknak saját arculatra van szüksége. Még ha mindig a magunk számára kijelölt keretek mögött maradunk is, fontos, hogy a tanárok újból és újból reflektáljanak arra, miért vannak éppen ebben az iskolában, miért vetik be magukat

napról napra a diákok érdekében. Jelenleg sok iskola tanári karán bizonyos fáradtságot lehet észlelni. Egy egyházmegyei iskola tanárától tudom, hogy ma éppen az elkötelezett pedagógusok kételkednek magukban, munkájuk értelmében. Mire jó olyan diákokért küszködni, akik semmit sem akarnak? Azonban nincs bénítóbb a kollektív depresszió-nál, amely némely tanári kart ma hatalmába kerít. Jónak tartom, hogy közös gondolkodásunk során újra motiváljuk magunkat, hogy ismét tudatosítsuk magunk számára, miért kötelezzük el magunkat napról napra ezért az iskoláért. Ez nemcsak az iskolának tesz jót, hanem nekünk is. Mert motiváció nélkül kárba vész az energiánk is, amely nélkülözhetetlen egy jól sikerült élethez. A sürgető kérdés előtt, hogy mit kell tennünk a diákokért, gyakran elfelejtjük, mi tenne jót a tanároknak. Sokan a tantestületben életük derekán vannak. Hogy ez életkori krízist is jelent-e, kívülről nem tudom megítélni. De magamról és azokról, akiknek az életét figyelemmel kísérem, tudom, hogy ez az életkor nem múlik el fájdalom nélkül, de azt is, hogy lehetőség rejlik benne: valami új keletkezhetsen, új súlypontok alakulhatnak ki.

A BENCÉS KÖZÖSSÉG ISKOLÁIRÓL

Benedek nem magányos harcost akar nevelni, hanem testvéri közösséget, amelyet az ősegyház közösségről szerzett tapasztalata nyomán próbált megvalósítani. Reguláját mélyen átjárja a vágy az ősegyház, a közösség után, amelyben Isten országa felragyog a földön, és megtapasztalhatóvá válik. Henri Nouwen mondta egyszer, hogy próféta lehet az ember egyedül, ám Isten irgalmasságát jézusi értelemben csak együtt lehet hirdetni. Jézus ezért küldte mindig kettesével a tanítványait. A bencés közösséget elsősorban az egyes ember tisztelete járja át. Minden emberben Krisztust kell látnunk. És ez megmutatkozik az egymásért vállalt felelősségben, testi és jellembeli gyengeségeink kölcsönös elviselésében.

A bencés iskola nagy hangsúlyt fektet a közösségre, s ez elsősorban a tanárok közötti közösséget jelenti. A diákok megérik, hogyan élnek a tanárok egymás között, versengenek-e egymással, mindent megtesznek a másik kárára, hogy a diákok elismerését és szeretetét megszerezzék, vagy egymásra figyelnek-e; vagy van-e bátorságuk, hogy egymás előtt bevallják gyengeségüket, hogy a korlátaikról beszéljenek? Ha a tanárok egymás között megélik a közösséget, akkor tudnak a tanulók körében is közösséget teremteni, akkor tudják felébreszteni a közösség iránti érzéket. Éppen ma, amikor a városokban emberek tétlenül végignézik, ha valakit megtámadnak, fontos feladat, hogy érzékennyé tegyük a tanulókat egymás iránt, serkentsük őket arra, hogy felelősséget érezzenek egymásért. Ha mi is elsősorban a konkurenciaharcra helyezzük a hangsúlyt, nem tud közösség kialakulni. „Az egyik hordozza a másik terhét” – Krisztusnak ez a törvénye, ahogy Pál nevezi, lenne a pedagógia célja.

Krisztust látni a diákban azt jelenti, hogy hiszek minden ember titkában és érinthetetlen méltóságában. Nem azonosítom a másikat azzal a magatartással, amely szemet szűrt nekem, hanem a külszínen áthatolva újra és újra belehelyezkedem a titkába. Min-

den ember egyedi, Isten egyedülálló kifejeződése, ahogy Aquinói Tamás mondja. Benedek fontosnak tartja az egyes embert a közösségben. Mindenkinnek meg kell találnia azt, amire szüksége van, hogy kibontakoztathassa egyedi képét, amelyet Isten készített róla magának. Ez feltételezi, hogy a tanár minden gyereken elgondolkodik, hogy felfedezze egyedi képét. Krisztust látni a testvérben azt is jelenti, hogy előcsalogatom a benne lévő jót. Ez megkívánja azt a mély hitet, hogy a látszat ellenére hiszek a másokban lévő jó, isteni magban. Az én hitemtől függ, hogy a diák tud-e hinni a szívében lévő jóban, vagy föladja és leértékeli magát, hogy képességeit fejleszti-e, vagy elhanyagolja.

Benedek az apáttal kapcsolatban leírja, hogy ez konkrétan hogyan néz ki: „Tudja, hogy milyen nehéz és terhes feladatot vállalt magára: a lelkek irányítását és sokféle ember szokásainak szolgálatát. Az egyiket ugyanis gyengédséggel, a másikat dorgálással, a harmadikat rábeszéléssel vezesse. Mindenkihez sajátos jelleme és értelmessége szerint alkalmazkodjék, hogy ne csak a rábízott nyájnak ne vallja kárát, de a jó nyájnak gyarapodásán is örvendhessen” (RB 2,31 skk.). A tanárnak minden diákjába bele kell élnie magát, addig kell imádkoznia érte, amíg meg nem találja a kulcsot, hogy a másik titkához vezető ajtót kinyissa, hogy azt kapcsolatba hozza saját lehetőségeivel és képességeivel, személyes hivatásával, amely egyedül csak ezé a diáké. A vezetést Benedek mindenk előtt művészetnek tartja, amely arra szolgál, hogy az életet előcsalogassa, az egyes ember életét szolgálja. Benedek megtiltja az apátnak, hogy rossz szerzetesei miatt panaszkodjék. Mindig a vezetésen múlik, mondja, hogy szerzeteseiből előjön-e a jó. Mindig rajtunk múlik, mennyi életet ébresztünk a diákokban. Semmit nem segít, ha a rosszul nevelt diákjaink miatt panaszkodunk. Az a feladatunk, hogy a másokban lévő jóba vetett hit révén kibontakoztassuk a fiatalokban lévő jót. A diákok alapvetően motiválhatók. A kérdés az, hogy mi rendelkezünk-e elegendő motívummal a munkánkhoz.

AZ EGÉSZSÉGES ÉLET MŰVÉSZETE

Szent Benedek az egészséges élet művészetének tartja reguláját. A szerzetesek életének olyan konkrét formát ad, amely szerinte javukra válik. Úgy gondolja, egészséges élet csak egészséges életstílus révén lehetséges. A rítusok segítenek bennünket, hogy a saját életünket éljük, hogy életünknek olyan formát adjunk, amely örömet szerez nekünk. Segítenek bennünket, hogy ráérezzünk identitásunkra. A pszichológia ma ismét felfedezte a rítusok gyógyító hatását. Hol vannak azok a rítusok, amelyek ebben az iskolában átjárják az életünket? Van-e még gyógyító erejük, vagy már üressé váltak? A rítusoknak három hatásuk van. Elűzi a félelmet, amely ma sok embert hajszol. E szorongásúzó hatásukat ismeri minden diák az iskolai feladatok előtt és minden sportoló egy fontos verseny előtt. A rítusok megalapozzák identitásunkat. Ez az én életem, amit én magam élek, és nem mások élnek helyettem. A rítusok értelmet adnak az életünknek, és megajándékoznak bennünket az élet élvezetével. Ezt C. G. Jung ismételtelen hangsúlyozza. Úgy gondolja, hogy ma az emberek neurotikussá lesznek, amint szembesülnek életük banalitásával, amint nem többek, mint állampolgárok, mint köteleességteljesítők stb. Szenzá-

ciók után vágyakoznak, hogy végre valami történjék, ami nagyobb, mint ők. A kérdés az, hogyan közvetítjük ma a fiataloknak az élet értelmét. Ez nemcsak a hittantanárok feladata, hanem minden tanáré.

Az egészséges élet művészete, amelyet Benedek kifejlesztett, a mozgás és a nyugalom, az imádság és a munka, a rend és a spontaneitás, a magány és a közösség egységével kezdődik. Benedek nemcsak az egyes ember életét alakította spiritualitásával, hanem keresztény közösséget is teremtett, sőt ezzel a Nyugat kultúráját is meghatározta. Benedek spiritualitása olyan lelkiség, amely kapcsolatban van a földdel, a konkrét életet formálja, és egészséges életkultúrát teremt. Ma sok olyan lelkiségi kezdeményezés van, amely a fejben vagy a szívben marad, de nincs ereje, hogy alakítsa az életet. Hatás nélkül maradnak. A bencés iskolának valamit tükröznie kell abból az életkultúrából, amelyet a monostorok az évszázadok folyamán megteremtettek. Az életkultúra megmutatkozik az egymással való bánásmódban, az iskola rítusaiban, az ünneplés módjában, a művészet iránti érzékben.

Az egészséges életnek, ahogyan Benedek tekint rá, az a célja, hogy felébressze az életörömet. Ifjúsági munkánkban ezt a benedeki gondolatot választottuk vezéreszmének. Úgy akarunk bánni a fiatalokkal, hogy ráérezzenek az élet élvezetére. Ez nem azt jelenti, hogy azt tehetik, amit akarnak, és elhagyhatják, amit nem akarnak. Az életöröm egészséges formák, fegyelem, rítusok és kiegyensúlyozott aszkézis révén alakul ki. A bencés aszkézist az az optimizmus járja át, hogy dolgozhatunk önmagunkon, nem kötöz meg bennünket az élet-történetünk, hanem alakíthatjuk az anyagot, amelyet gyermekkorunkban kaptunk. Ma inkább a panaszkodás jellemző, hogy az ember már semmit sem tehet, ha nehéz volt a gyermekora. A bencés iskolát optimista magatartásnak kell átjárnia.

Walter Nigg Benedeket építkező embernek nevezi. Ez nem a sok épületre vonatkozik, amely a bencések szenvedélye. Benedek egy szétszakadt és reménytelen kor közepén azon fáradozott, hogy felépítsen egy közösséget. És e kis közösség létrehozása megváltoztatta az egész Nyugatot. Így mi is abban bízva vezethetjük iskolánkat, hogy e kis közösség kialakítása hatással van a mai társadalom formálódására.

Az egészséges élet művészete, amelyet Benedek kifejlesztett, a mozgás és a nyugalom, az imádság és a munka, a rend és a spontaneitás, a magány és a közösség egységével kezdődik.

A VENDÉGSZERETET

A bencés pedagógia és lelkipásztorkodás vezérgondolata a vendégszeretet, amely a korai kereszténység számára a felebaráti szeretet konkrét megnyilvánulása volt. Az idegenben mindig van valami szent. Vagy ellenség, vagy vendég lehet. Nouwen szerint a vendégszeretet az idegennek és egyáltalán minden embernek szabad teret biztosít, amely lehetőséget kínál számára, hogy belépjen hozzánk, barátunkká váljék, és

ne ellenségünké. Lukács evangéliumában olvashatjuk, hogy Mária és Márta hogyan gyakorolja a vendégszeretetet. Márta gondoskodik Jézusról, azt akarja, hogy jól érezze magát. Azonban gondoskodásával Jézust annak a vendégnek a szerepére kárhoztatja, akinek sokat kell ennie, és engednie kell, hogy körülöleghesse. Azonban Márta nem fogékony arra, amit az idegen mondani akar. Mária ellenben egyszerűen csak figyel. Engedi, hogy a vendég, az idegen szóhoz jusson. Figyel az igényeire, arra, amit mondani akar. A vendégszeretet is modell lehetne az iskola, a tantestület számára és a diákok neveléséhez. A diák is vendég, akit engedelembe jönni, hogy megosszam vele az életem. Ahogyan Mária figyel az Úrra, úgy figyelek én is a diákra, hogy felfedezem, mi a mondanója számomra, mivel ajándékoz meg engem, a vendéglátót, milyen értékekkel akar hozzájárulni közös életünkhöz.

A vendégszeretet azt jelenti, hogy olyan körülményeket teremtek, amelyek közt az idegen, a vendég önmaga lehet, nem kell semmiféle szerepet játszania. Meghívom, anélkül, hogy feltételeket szabnék. Lemondok arról, hogy megváltoztassam. Csak helyet adok neki, ahol lehetséges a változás. Így alakulhat ki valami, ami olyan, mint az otthon, szabad tér, ahol minden ember önmaga lehet. A szabad tér azonban nem tarthat örökké, és a határait is világosan ki kell jelölni. A vendégszeretet mindig egyértelműséget is kíván. Az idegennek tudnia kell, milyen területre lépett. E térnek megformálnak, belakottnak, szeretettel átjártnak kell lennie, hogy így hívogathasson. És bizalmat kell sugározni, hogy az idegen megnyílhasson, és megoszthassa magát.

A vendégszeretet az egész monostort adja az iskolának. A vendégszeretet azt jelenti, hogy a konvent ezt a teret biztosítja a tanároknak, amelyben ők is egészen önmaguk lehetnek, megmártózhatnak a bencés hagyomány gazdagságában, anélkül hogy be akarnák őket olvasztani. Néha a kolostor és az iskola csak egymás mellett van. Megszokták egymást, azonban semmi inspiráció nem érinti a kolostorból az iskolát, és fordítva. Hogyan tudhatnánk aktivizálni a bencés vendégszeretetet a konvent és a tanári testület együttesében? Milyen lehetőségek vannak, hogy elbeszélgezzünk egymással arról, mi mozgat és motivál bennünket? A vendégszeretet ugyanakkor a nevelési és oktatási feladatnak is szép képe. A tanárok részt adnak a diákoknak az életükből, keresésükből, hagyományukból, és odafigyelnek arra az újra, amit az idegenek mondani akarnak nekik. Eközben egyszerre kell Máriának és Mártának lenniük, hogy a diákoknak helyet adjanak, ahol úgy érzik, elfogadják és komolyan veszik őket, ha megszólalnak.

A TEREMTŐ DICSÉRETE

Bencés szerzetesként abban látjuk a fő feladatunkat, hogy napról napra dicsérjük Teremtőnket. Isten foglalja el az első helyet az életünkben. És Isten először is a Teremtő, aki teremtésében mutatkozik be. Dicsérjük Istent a liturgiában, amelybe beleadjuk minden gondoskodásunkat és szeretetünket. De akkor is dicsérjük Istent, ha gondosan bánunk a teremtéssel. A kolostor minden eszközével úgy kell bánnunk, mint az oltár szent edényével.

Benedek számára nincs választóvonal a profán és a szent között. Isten éppen a teremtésében mutatkozik meg. És a mi spiritualitásunk épp abban fejeződik ki, hogy gondosan bánunk e világ dolgaival, hogy ezt a világot alakítjuk és formáljuk, ápoljuk és gondozzuk. Például: az iskolában vannak környezetvédelmi napok. Ha azonban konkrétan az energiatakarékosságról és a szemét szétválogatásáról van szó, nagyon kicsi az érzékenységünk, hogy az eszméket tettekre váltsuk, és megéljük az „ösztönző eszmét”.

Annak, hogy a Teremtő dicsérete a feladatunk, a diákoknak a liturgiánkon való részvételében is meg kell mutatkoznia. De ennek a vallási oktatási „keretekben” is világossá kell lennie, amelyek nemcsak a hittanárók feladatai közé tartoznak, hanem az egész iskoláéhoz. Vallási ajánlatainkban – a reggeli imákon, az iskolai zárandoklatokon, a diákok és szülők havi közös istentiszteletein – közvetítenünk kell, hogy életünk célja nem a teljesítmény, hanem a dicséret.

Bencés szerzetesként abban látjuk a fő feladatunkat, hogy napról napra dicsérjük Teremtőnket.

Isten dicséretének szüksége van az ember dicséretére is, hogy hitelt érdemlő legyen. Ahogyan egy iskolában beszélnek, az meghatározza az érzelmi légkört. Dicsérni (áldani), *benedicere*, azaz jót mondani Istenről, jót mondani az emberekről is, a jót azért említeni, hogy érzékelhető legyen és kivirágozhassék. A bencés ihletettségu tanárnak ápolnia kell a benedicerét, jól kell szólnia diákjaihoz, és jót kell mondania róluk, ily módon kell áldottá, az áldás forrásává lennie mások számára.

Továbbá a Teremtő dicsérete annyira lesz érthető, amennyiben a teremtésnek figyelmet szentelünk. Nemcsak a szemét szétválogatásának, nemcsak az iskola élőhelyének kell ébresztgetnie a teremtés, a kultúra, a szép iránti érzéket, hanem annak is, ahogyan a diákok gondozzák az iskola környezetét, és ahogyan a legszebb és legjobban ápolt osztálytermekért jutalmat adunk. A kézműves-foglalkozások, például az asztalosmunka, az agyagozás, a textilszövés arra akarják nevelni a diákokat, hogy gondosan bánjanak a dolgokkal, a teremtés iránti tisztelettel és az alkotás értéke iránti érzékkel.

BEFEJEZŐ GONDOLATOK

Csak néhány gondolatot említettem, amelyeknek át kell járniuk tereinket, ha szellemiségében benedeki iskolát akarunk működtetni. Az apátság mint iskolafenntartó részéről is létezik az elvárás, hogy az iskola újból és újból szembesüljön ezekkel a vezérgondolatokkal. De igény van arra, hogy e szembesüléskor együtt cselekedjünk. Az a kérdés, milyen formát találunk a jövőben, hogy a kolostor és az iskola egymás mellett élése egyre inkább együttéléssé váljék, hogy megvalósuljon a gondolatok cseréje. Az iskolafenntartó abban is érdekelt, hogy a tanárok magukért is tegyenek valamit. Ma minden cég tudja, hogy a vezetésnek is kell önmagáért tennie, hogy tudják, mit csinálnak. Szupervízióban, munkaügyi keretek között figyeljünk oda, hogy a tanárok mit tehetnek, nemcsak a szakmai továbbképzésükért, hanem személyesen önmagukért is, és hogy ebben miként segíthetné őket az apátság.

Egy iskola, amely nem gondoskodik arról, hogy kifejlessze filozófiáját, nem marad fenn társadalmunkban. Pusztán a hagyomány hosszú távon nem elég ok a szülők számára, hogy gyermeküket kolostori iskolába küldjék. Látni akarják, hogy erre a hagyományra újra és újra reflektálunk, és gyümölcsözővé tesszük korunk számára. Hozzá akarnak szólni egy iskola koncepciójához, és tudni szeretnék, hogy az iskolát miért így és nem másként vezetjük. Ha az iskola hétköznapijai mögött alaposan végiggondolt koncepciót ismernek föl, szívesen hagyják magukat meggyőzni arról, hogy tegyenek valamit az iskoláért. Kérdéses viszont, hogy az általam felvázolt modell hisz-e abban, hogy vendégszeretettel tartósan alakítja az embert. Szerintem ma az a nagy feladat, hogy uniformizált társadalmunk közepette, a gyakran nehézkessé vált egyházban innovatív és kreatív iskolát alakítsunk ki, olyan területet teremtsünk, ahol szenvedélyes tanárok párbeszédben valósítják meg a keresztény iskoláról alkotott elképzeléseiket.

The concept of Benedictine pedagogy

Reflections on education according to the Rule of St Benedict

ABSTRACT

It is a well known fact that even St Benedict himself educated young people. Roman families entrusted him with the education of their children. From this point on, for Benedictines education was a task that corresponded to their charism. In the Middle Ages monastic schools were the cradle of education and Western culture. Today such functions are no longer needed. Nevertheless, we must ask ourselves why we maintain monastic schools today, when nowadays there is an increasingly fierce competition for students.

KEYWORDS: Benedictine education, pedagogy, Christian teaching

ANSELM GRÜN | A münsterschwarzachi bencés apátság szerzetese. Monostorba lépése után megismerkedett az ókori szerzetesi hagyománnyal. Filozófiai és teológiai tanulmányait a Sankt Ottilien-i apátságban és Rómában, a Szent Anzelm Pápai Egyetemen végezte. Doktori dolgozatát Karl Rahner teológiájából írta. Ezután gazdasági és pszichológiai tanulmányokat folytatott. Főleg Carl Gustav Jung szemlélete volt rá nagy hatással. Tanulmányai végeztével monostora házgondnoka, sokak lelkipéztetője és spirituális kísérője lett. Munkásságában sikeresen ötvözi az ősi szerzetesi bölcsességet és a modern pszichológia eredményeit. Korunk egyik legolvasottabb keresztény szerzője. Háromszáz kisebb-nagyobb műve jelent meg. Könyveit több mint tizenötmillió példányban adták el, és mintegy harminc nyelvre fordították le.